

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ
В УКРАЇНІ”
(для бакалаврів, спеціалістів)**

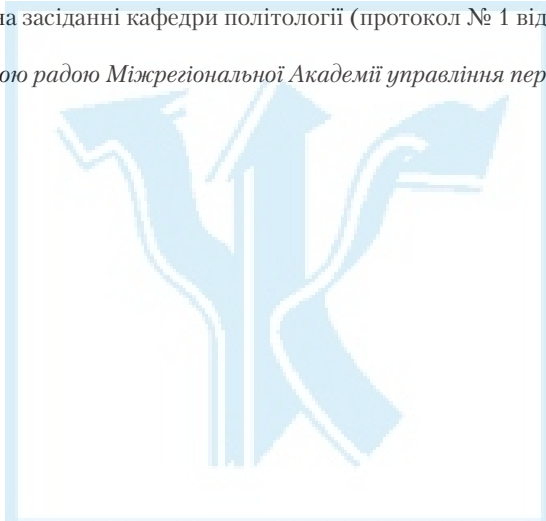
МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено доцентом кафедри політології *М. А. Остапенко*

Затверджено на засіданні кафедри політології (протокол № 1 від 07.09.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Остапенко М. А. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Історія політичної думки в Україні” (для бакалаврів, спеціалістів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 44 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, тематичний план, зміст дисципліни “Історія політичної думки в Україні”, теми рефератів, питання для самоконтролю, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2009
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Навчальна дисципліна “Історія політичної думки в Україні” посідає одне з провідних місць у системі політологічної освіти. Підготовка висококваліфікованого фахівця у сфері політології передбачає глибоке знання ідейно-політичного потенціалу минулого, кращих зразків вітчизняної політичної думки.

Політична думка пов'язана з політичною історією, яка є невід'ємною складовою загальної історії та політичної теорії, що вивчає процеси формування державних і політичних структур, функціонування всієї політичної сфери суспільства в межах національних держав та у загальносвітовому масштабі.

Політична думка України розглядається як така, що народилася й розвивалася в контексті загальнолюдських знань про форми і функції політики і влади, політичну культуру і політичні цінності. У висвітленні цієї дисципліни простежується взаємозв'язок ідей і поглядів українських мислителів з російськими, білоруськими, польськими, єврейськими, австрійськими та представниками інших націй і народів.

Мета навчальної дисципліни — ознайомити студентів з різноманітними підходами, що сформувалися в історії вітчизняної політичної думки; спробувати синтезувати широке розмаїття ідейно-теоретичних напрямів у єдине ціле та поєднати його з основними надбаннями світової політичної думки.

Українська політична думка розвивалася як частина світової політичної практики і політичної думки і паралельно як самостійний шлях вирішення власних, українських проблем. Через певні історичні, політичні умови українська політична практика минулого і політична думка довгий час були під забороною, частина її подавалася не в оригіналі, а переказувалася у фальсифікованому вигляді, отже, реально була невідомою і не затребуваною. Тепер ми її заново відкриваємо, опановуємо, використовуємо для формування політичної свідомості і політичної культури громадян, в практиці державотворення, утвердженні прав і свобод громадян.

ЗАГАЛЬНІ ВКАЗІВКИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ НАД КУРСОМ

Серед усіх видів навчальної роботи важливе місце належить само-
стійній підготовці студентів, а саме пошуку і добору літератури, її оп-
рацювання, підготовці рефератів, доповідей, повідомлень, наукових
статей тощо. Самостійна робота над навчальним матеріалом є індиві-
дуальним видом роботи на семінарських заняттях, передбачає вико-
нання практичних завдань та контрольних робіт. Вона здійснюється
відповідно до навчальних планів, навчальної і робочої програм з кур-
су.

Метою самостійної роботи студентів є:

- забезпечення фундаментальної загальноосвітньої та практичної підготовки студентів;
- засвоєння методів самостійного вивчення навчального матеріалу, навичок пошуку глибоких знань;
- підвищення ефективності навчального процесу за допомогою організації позааудиторного навчання відповідно до особистих здібностей кожного студента;
- оволодіння студентами культурою розумової праці, вмінням орієнтуватися у потоці наукової інформації, сприяння розвитку незалежності мислення, формуванню власного погляду на питання, що вивчаються.

Ефективність самоосвіти визначається постійністю, послідовністю і наполегливістю в роботі з навчальним матеріалом, здійсненням самоконтролю, систематичністю занять, вмінням поєднати практичні навички з теорією.

Самостійна робота студентів денної форми навчання починається після вступної лекції, на якій викладач дає основні рекомендації щодо методики самостійного опанування курсом.

Основними формами самостійної роботи є:

- робота з підручниками та посібниками;
- робота з науковою літературою;
- самостійне вивчення окремих тем і питань до семінарських та практичних занять на основі навчальної, монографічної літератури, документів, матеріалів, періодичних видань;
- підготовка реферату;

- підготовка до аудиторної контрольної роботи;
- підготовка до консультації з викладачем;
- підготовка до заліку.

Студентові варто працювати одночасно з двома-трьома підручниками.

У списку літератури з кожної теми курсу наведено монографії і статті вітчизняних вчених та політологів близького й далекого зарубіжжя. Звичайно, не обов'язково обмежуватись лише списком.

Перш ніж починати вивчення монографії чи статті, рекомендується ознайомитися з відповідним розділом підручника, щоб мати загальне уявлення про досліджувану проблему. Працюючи з монографією, найбільш цікаві факти, судження й висновки доцільно занотувати.

Якщо у науковій літературі Вам зустрілась незрозуміла дефініція, обов'язково треба звернутися до відповідних словників чи довідників.

Окремий етап роботи з книгою — ведення запису прочитаного. Існує кілька форм ведення записів — план (простий і розгорнутий), тези, анотація, резюме, конспект.

План як коротка форма запису прочитаного, — це перелік питань, розглянутих у книзі чи статті. Кожен пункт плану розкриває одну зі сторін обраної теми, а всі його пункти охоплюють її в цілому.

Тези — стислий виклад основних положень тексту у формі твердження чи заперечення. Вони складаються після попереднього ознайомлення з текстом, слугують для збереження інформації в пам'яті і є основою для дискусії.

Анотація — короткий виклад змісту — дає загальне уявлення про книгу, брошуру, статтю. Резюме коротко характеризує висновки, головні підсумки.

Найпоширенішою формою записів є *конспект*, основу якого складають тези, доповнені міркуваннями та доказами.

Реферат — короткий виклад змісту одного або кількох документів з певної теми. Є інформативний і розширений види рефератів. Інформативний найповніше розкриває зміст документа, містить основні фактичні та теоретичні відомості. У ньому має бути висвітлено предмет дослідження, мету роботи; наведено основні результати; викладено дані про метод і умови дослідження; відбито пропозиції автора щодо застосування результатів. Розширений реферат містить

відомості про певну кількість опублікованих і неопублікованих, наприклад архівних, документів з певної теми, які викладено у вигляді зв'язаного тексту. Реферат складається з: вступу; розділів; висновків; списку літератури.

Іспит є підсумковою формою контролю знань студентів і проходить в усній формі.

Основними формами контролю самостійної роботи студентів є:

- усне опитування на семінарських заняттях (1);
- письмові контрольні роботи (2);
- тестові завдання (3);
- співбесіди на консультаціях (4);
- перевірка персональних опорних конспектів (5);
- колоквиум (6).

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми	Самостійна робота	Форма контролю
1	2	3	4
	Змістовий модуль І. Предмет та методологічні основи навчального курсу “Історія політичної думки в Україні”	4	1,2,5
1	Предмет, завдання та методи вивчення історії політичної думки в Україні	2	
2	Етапи становлення і розвитку української політичної думки	2	

1	2	3	4
3	Змістовий модуль II. Становлення української державності і зародження суспільно-політичної думки Владні відносини і релігійно-політична думка Київської Русі	4 4	1,3,4
4 5 6	Змістовий модуль III. Зародження і становлення загальнодемократичного напрямку в розвитку української суспільно-політичної думки Українські гуманісти епохи європейського Відродження Демократичні ідеї козацько-гетьманської доби Пилип Орлик та його Конституція	10 2 6 2	1,3,4,5
7 8	Змістовий модуль IV. Формування і розвиток українського лібералізму: початок — 60-ті роки XIX ст. Формування і погляди української інтелігенції початку XIX ст. Микола Костомаров в історії української суспільно-політичної думки	6 4 2	4,5,6
9 10	Змістовий модуль V. Утвердження політичної науки в Україні Михайло Драгоманов — основоположник політичної науки в Україні Розвиток суспільно-політичних ідей на західноукраїнських землях (О. Терлецький, І. Франко, А. Шептицький)	4 2 2	1,2,5
11	Змістовий модуль VI. Осмислення шляхів національного саморозвитку українства (1900–1918 роки) Національно-самостійницька концепція Миколи Міхновського	6 2	1,2,4,5

1	2	3	4
12	Теорія національного самовизначення українського народу в політологічній спадщині Михайла Грушевського	2	
13	“Українороси” та їх внесок у розвиток української політичної думки	2	
	Змістовий модуль VII. Пошуки виходу з бездержавного існування українського народу	6	1,4,6
14	Український націонал-комунізм: спроби поєднання національної ідеї з більшовизмом	2	
15	Феномен міжвоєнної української еміграції. Теоретичні підходи до питання відновлення української державності	2	
16	Суспільно-політичні погляди українських дисидентів-шістдесятників	2	
	Змістовий модуль VIII. Український політологічний ренесанс і становлення вітчизняної школи політології	4	4,6
17	Політична наука і освіта в сучасній Україні	4	
Разом годин: 108			

ЗМІСТ
дисципліни
“ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ”

Змістовий модуль I. Предмет та методологічні основи навчального курсу “Історія політичної думки в Україні”

Предмет і методологічні проблеми вивчення історії політичної думки в Україні. Етапи її становлення і розвитку.

Політична думка є узагальнюючою, цілеспрямованою діяльністю у формі понять, категорій, доктрин з метою пізнання політичних

зв'язків, форм і функцій політики і влади, політичних процесів, інститутів, політичної культури. Вона — важливе джерело творення нових ідей, прогнозування і моделювання політичного майбутнього. Для історії політичної думки характерними є два аспекти: історичний і теоретичний. Предметом історії політичної думки в Україні є не просто сукупність політичних вчень минулого, а саме їх історія. В історії політичної думки України прослідковується розвиток, прогрес як теоретичних знань, так і методів пізнання. Як історія теорій вона є також своєрідною історією методів політичного пізнання, що поступово зароджувалися і формувалися в українській політичній науці.

Метою навчальної дисципліни є всебічне ознайомлення з вітчизняною політичною думкою на тлі розвитку світової політичної думки і політології як науки.

Предмет навчального курсу: з'ясування умов формування, закономірностей і особливостей розвитку української політичної думки, ідей, концепцій і напрямів з метою розуміння витоків, суті і перспектив української політики, всього українського політичного життя.

Завдання навчальної дисципліни: опанувати розвиток владних і владнозначущих відносин; розглянути проблеми українського державотворення в історичній перспективі; дослідити процес формування і розвитку вітчизняної національної і політичної ментальності; ознайомитися з діяльністю суспільно-політичних рухів і політичних партій минулого і сьогодення; розглянути політичні біографії, політичні погляди і політичні програми видатних українських суспільно-політичних діячів і вчених; опанувати політологічні підходи вчених минулого і сучасності — представників української діаспори; визначити особливості і завдання нинішнього політологічного ренесансу в Україні; прослідкувати конституційний розвиток України.

Кожна наука використовує певну систему методів. Метод — це спосіб досягнення певної мети, сукупність прийомів, що застосовуються для практичного або теоретичного опанування дійсності. В історії політичної думки використовується система філософських і спеціально-наукових методів, передусім:

- методи формально-логічного і діалектичного пізнання (методи побудови політичних теорій різних рівнів узагальнення);
- методи порівняльно-історичного пізнання: метод історичного описання, порівняльний, періодизації, проблемно-хронологічний, ретроспективний, прогностичний;

- методи системного аналізу: вивчення політики як комплексного процесу, виявлення на загальному фоні розвитку того чи іншого явища, його найважливіших елементів.

Політична думка виконує ряд *функцій*:

- пізнавальну (надає системи поглядів на українське суспільство, українську державу за різних історичних епох і умов, розширює і збагачує світогляд людини);
- аналітичну (на підставі аналізу різних підходів, різних ідей щодо існуючого ладу, розвиває аналітичні здібності людини, яка опановує їх на сучасному етапі);
- інструментальну (політична думка є важливим теоретичним джерелом, яке можна використовувати і на основі якого можна будувати аналіз політологічних проблем);
- виховну (формує повагу і толерантне ставлення до інших думок і позицій, визнаючи за іншими права на захист власних ідей і цінностей).

Українська політична думка виникла в період існування Київської Русі і розвивалася на рівні політичної думки передових країн світу, оскільки українські політичні мислителі уважно стежили за досягненнями світової суспільно-політичної думки, часто безпосередньо спілкувалися з провідними мислителями зарубіжних країн і досліджували в душі сучасних їм концепцій і поглядів проблеми як загальнолюдського значення, так і українські. Конкретні внутрішні і зовнішньополітичні умови визначали зміст української політичної думки. Цей зміст пронизаний ідеалами демократії, гуманізму, свободи, християнської моралі і добродійності і, звичайно, пошуків шляхів єдності всіх частин української землі, єдності народу українського, шляхів відродження української держави. В історії української політичної думки виділяють сім етапів її розвитку. При виділенні етапів розвитку вітчизняної політичної думки хронологічний підхід не характерний (майже 700 років не існувало української держави). Хронологічний підхід застосовується тільки до періоду Київської Русі, для всього наступного часу — змістовний, бо всі ці етапи, за своєю суттю, виглядають як процес розгортання в українській політичній думці ідей демократії, гуманізму, християнської моралі і добродійності, започаткованих ще в часи Київської Русі.

Змістовий модуль II. Становлення української державності і зародження суспільно-політичної думки

Зародження вітчизняної політичної думки збігається з часом виникнення та існування Київської Русі. В цей період можна визначити не лише виникнення української політичної думки, а й те, що вона почала відсторонюватися від Візантії. Відбувається початок осмислення державності. Тут же намічається морально-повчальний характер суспільно-політичної думки у жанрі “Слова..”, “Повчання..”, “Моління..”, “Повісті...”. Основними працями цього етапу є: “Повість минулих літ” літописця Нестора (XII ст.), “Слово про закон і благодать” митрополита Іларіона, “Повчання дітям” Володимира Мономаха, “Слово про Ігорів похід” (1187 р.), “Руська правда”. “Слово про Ігорів похід” – художній твір, основна його ідея – ідея єдності Русі, централізації влади. Необхідною є єдність всіх політичних суб’єктів Давньої Русі напередодні іноземної навали. Засуджується в творі принцип уділів князів, вбачаючи в цьому джерело чвар і усобиць князів, для яких власна слава є дорожчою, ніж блага суспільства. Також можна побачити певні засади зовнішньої політики – негативне ставлення до загарбницьких війн та походів і позитивне – до захисту рідної землі. В “Повісті минулих літ” описується історія східних слов’ян, зокрема, багато уваги приділяється полянам. Крім полян описуються інші племена і народи: агарянські, бохमितські (мусульманські), варязькі (європейські). Нестор описує князів руських, митрополитів, єпископів, ігуменів, виказуючи велику симпатію до їх освіченості, називаючи їх “книжниками”, до того, що вони будують Божі храми, засновують нові міста, несуть народам мир і добрий лад, високу моральність та пошану до минулого. У літописі чітко проходить релігійна концепція людини і світу, патріотизм до рідної землі. Основною настановою церкви, яку не можна порушувати, – це принцип династичного панування, згідно з яким кожен князь панує в своєму уділі. В “Слові про закон і благодать” митрополит Іларіон протиставляє такі поняття, як “закон” (Старий Завіт) і “благодать” (Новий Завіт). Закон роз’єднує народи, підносячи одних і принижуючи інших, що свідчить про рабський стан людства. Закону чуже уявлення про вище благо – свободу, бо він повною мірою заглиблений у побуті, земній пристрасті. Він не ушляхетнює, не очищує, а лише плодить заздрість, гнів і злочини. Істина є універсальна, всеохоплююча, тотожна благодаті, знімає однобічність закону, світить всім як сонце. Благодать

подарована всьому людству. Закон змінюється благодаттю, рабство — свободою. В цьому суть розвитку людської історії. В “Повчанні дітям” відчутними є певні антицерковні мотиви, що пов’язуються з боротьбою проти впливу печерських монахів. Володимир Мономах прагнув прищепити дітям християнську мораль, глибоку віру в Бога, потребу бути людяними, благочестивими, стриманими, терплячими, працьовитими людьми, пильними до науки. Найголовнішою доброчинністю називає повсякчасну опіку над бідними, удовами, сиротами, захист їх від кривди, сваволі сильних світу цього. Також “Повчання дітям” містить роздуми про справедливий суд і покарання і дає ряд практичних порад до державного управління, ставлення до підлеглих, політичних норм: “розумного правління”, єдності і захисту інтересів Руських земель, ліквідації князівських міжусобиць.

Змістовий модуль III. Зародження і становлення загальнодемократичного напрямку в розвитку української суспільно-політичної думки

Формування загальнодемократичного напрямку в історії політичної думки починається з часів втрати Україною державності і триває до кінця XVIII ст. Логіка виділення цього змістового модуля і, відповідно, певного етапу розвитку політичної думки, пов’язана з перебуванням України у стані певної невизначеності, бездержавного існування. В цей час формуються загальногуманістичні і загальнодемократичні принципи. Відбувається процес розпаду державності і трансформації Київської Русі в трьох напрямках: у західному (Україна); у північно-західному (Білорусь); у північно-східному (Росія).

Українська державність зберігається у вигляді Галицько-Волинської держави. До цього етапу належить спадщина Ю. Котермака-Дробича, С. Оріховського як представників гуманістичної течії епохи європейського Відродження. Формування полемічної літератури. Представники: Павло Русин, Іван Вишенський, Юрій Немирич, представники братських шкіл. Основні ідеї: вирішення проблем становлення та захисту державності української нації; відстоювання права на існування українського народу; захист його мови, культури, релігії; рішуча боротьба проти спольщення та покатоличення. Розробка і висвітлення питань про державу, закон і право, форми і методи уп-

равління державою, суверенітет державної влади і межі її панування над особою, індивідом. Відкидання середньовічного релігійного світогляду і запровадження ідеї антропоцентризму; проголошення прав людей на задоволення земних потреб, здобування ідей свободи особи, справедливого суспільного ладу. Сприяння розвитку народної освіти, культури та мистецтва.

Зародження та формування центрів національної свідомості. Києво-Могилянська академія: І. Борецький, П. Могила, Ф. Прокопович, С. Яворський. Острозький культурно-освітній центр. Формування основних принципів освіти: всестановості і рівності всіх у навчанні; демократичності. Формування правлячої верхівки українського суспільства. Проблеми розбудови української державності, об'єднання земель, піднесення культурного життя і міжнародного авторитету. Вплив на світоглядні та суспільно-політичні процеси, народно-визвольну боротьбу. Узагальнення і осмислення духовного життя, піднесення та розширення гуманістичних засад науки і освіти, культури, мистецтва. Формування філософських засад суспільного життя, всебічний розвиток історичної науки. Творчість Г. Сковороди. Формування українського козацтва, визначальні риси якого: волелюбність, добровільність і демократичність у віршенні військових та громадських справ, своєрідність суспільного стану. Пам'ятки цього періоду: універсали Б. Хмельницького, статті Ю. Немирича. І. Виговський та Галяцькі пакти. Формування основних засад християнської козацької республіки, Конституція П. Орлика про правові основи суспільного життя. “Права, за якими судиться малоросійський народ”.

Змістовий модуль IV. Формування і розвиток українського лібералізму: початок — 60-ті роки XIX ст.

У продовження загальнодемократичних ідей з'являється ліберальна думка. Зароджується процес осмислення місця України в геополітичному просторі Російської держави, що сприяло самоусвідомленню українства. Такі погляди викладено в книзі невідомого автора “Історія Русів” (1846 р.) — першій політичній історії України. Але в цей період ще не було сформульовано вимог національної самовизначеності, швидше висловлювалося їх побажання. Для цього етапу характерним було висунення і формування більше загальнолюдських

проблем, підходів, ніж розв'язання конкретних українських проблем через відсутність, так би мовити, прагматичних підходів.

В цей період з'являється феномен західноукраїнської політичної думки. Проте вона мала переважно релігійний характер, що відобразилося в діяльності заснованого у 1816 р. Товариства галицьких греко-католицьких священників. Більше романтично-етнографічний напрям відбивала видана у 1837 р. студентами-теологами М. Шашкевичем, І. Вагилевичем, Я. Головацьким перша книжка українською народною мовою “Русалка Дністрова”. Такий характер західноукраїнської політичної думки пояснюється тим, що Західна Україна не мала таких жорстких національних умов життя в Австро-Угорщині, якими вони були для Східної України в Російській імперії.

Змістовий модуль V. Утвердження політичної науки в Україні

Це час, коли в Україні розпочалось і відбулось утвердження політичної науки, це пов'язується передусім з іменем М. Драгоманова, за яким виникла ціла плеяда науковців, політична школа, що намагалась осмислити місце України в світі. М. Драгоманов справив сильний вплив на всю українську політичну науку, яка активними темпами розвивалася до часів УНР. Розкриваючи спадщину М. Драгоманова, слід звернути увагу на:

- погляди мислителя на державу і право (він вважав, що суспільство розвивається від роду-племіні, через сім'ю до держави, від держави — до вищої політичної організації людей — до всесвітньої федерації; основні причини виникнення держави і права — розвиток людського розуму, внесення до життя поступових змін; розвиток сім'ї; розвиток матеріальних процесів; концентрація землі внаслідок завоювань);
- розуміння ним сутності держави і права відповідно до різних форм політичної організації суспільства, головним критерієм якої є служіння народу; суть права вчений вбачав у вираженні всезагальної волі народу, нації, і лише на цій основі (всезагальності) може бути побудовано закон; у центрі правової системи лежать політичні свободи, закон повинен бути однаковим для всіх і всі мають бути рівними перед законом;
- розглядав питання про форми держави, симпатизував федерації, яка мала утворитися (в результаті децентралізації в управлінні державою) з більш дрібних суспільних общин, вільні

і самостійні утворення мали будувати державу знизу догори; вчений детально розробив концепцію федералізму;

- виклав свої погляди на політичні права і свободи громадян, зокрема вказував, що політичні свободи є неможливими без самоуправління громад, місцевого і федеративного самоуправління; тому він пропонував обмежити права всіх центральних органів влади, чого можна добитися шляхом проголошення недоторканості прав особи, національності і організації місцевого самоуправління;
- погляди мислителя на вирішення національного питання: принципом діяльності в національній справі повинен бути космополітизм в ідеях і цілях, національність в основі і формах культурної роботи.

До цього етапу належить також спадщина М. Костомарова, С. Подолинського, О. Терлецького, І. Франка, М. Грушевського. Наприклад, у І. Франка суспільним ідеалом виступало досягнення Україною політичної самостійності. Він стверджував, що вільний розвиток народів без будь-якого верховенства однієї народності над іншою здатні забезпечити соціалізм і федерація. Федералізм без зміни соціально-економічної бази суспільства, без утвердження демократичної рівності членів добровільного політичного об'єднання не буде корисним для народу. Згуртування майбутньої федерації І. Франко уявляв у такому:

- 1) створення федерації в межах возз'єднаної України;
- 2) створення федерації в межах визволених народів Росії;
- 3) об'єднання слов'янських націй у єдину федерацію;
- 4) оформлення всесвітньої федерації.

Також багато уваги приділяв І. Франко розвитку української культури: мережі шкіл, преси, національної мови, письменства, народної освіти. Особливо дбав про національну мову, зазначаючи, що для успішного розвитку потрібні інститути національні і передусім національна мова, без якої виховання народу не може зробити бажаного поступу.

Політичною основою майбутньої держави мала бути, на думку С. Подолинського, громада, яку він розумів як об'єднання людей для виконання виробничих функцій і розв'язання громадських справ. Громади будуть об'єднані федеративними зв'язками. Найбільша з громад охоплюватиме всю українську націю і творитиме єдину політичну організацію — федеративну республіку трудящих. У громаді

буде здійснюватись безпосередня демократія, проявиться суверенітет нації, вона буде керувати усіма питаннями сільського і міського життя, власністю, виробництвом і розподілом.

Змістовий модуль VI. Осмислення шляхів національного саморозвитку українства (1900–1918 роки)

У вітчизняній політичній думці формується новий напрям — національно-радикальний, самостійницький, засновником якого можна вважати М. Міхновського. В цей час у політичних поглядах М. Грушевського з'являються національно-демократичні риси, хоча він і залишається в ліберальному напрямі.

На цьому етапі послідовники М. Драгоманова перейшли на національно-самостійницькі позиції, що були сильнішими від автономно-федералістичних. На це вплинуло те, що у світі почався процес національно-визвольної боротьби поневолених народів, процес національного відродження. Знайомлячись зі спадщиною М. Міхновського, необхідно розкрити ідею національного визволення українського народу від російського панування та його самовизначення, викладеного автором у конституційному проєкті “Основний Закон “Самостійної України” Спільки Народу Українського”.

До цього етапу належить також спадщина Ю. Бачинського, К. Левицького; погляди і діяльність В. Винниченка, В. Антоновича; чотири універсали Центральної Ради. Наприклад, Ю. Бачинський у праці “Україна Irredenta”, написаної під значним впливом “Маніфесту Комуністичної партії” та праці Ф. Енгельса “Розвиток соціалізму від утопії до науки”, знайомить читачів з марксистською теорією (праця Ф. Енгельса в той час в Галичині була невідомою) і намагається конкретизувати постулати марксизму до специфічних умов галицької, навіть української дійсності, до того ж зроблено спробу певного прогнозу розвитку політичних подій на українських територіях. Виступаючи за політичну самостійність України, Ю. Бачинський наголошує на тому, що це стосується не лише українського народу, а всіх, хто мешкає на Україні; спільний інтерес змусить усіх стати українськими патріотами. К. Левицький — Голова Головної Української Ради

у Львові — розглядає початок політичного відродження України від утворення Кирило-Мефодіївського товариства і появи альманаху “Зоря” М. Шашкевича, І. Вагилевича і Я. Головацького. К. Левицький поділив період 1848 — 1914 років на десять відрізків, критерієм поділу визначив наростання української національної самосвідомості, свідому політичну діяльність численних політичних об’єднань, партій, їх заяви, резолюції, виступи.

Змістовий модуль VII. Пошуки виходу з бездержавного існування українського народу

Охоплює час від поразки УНР (1919 р.) до здобуття Україною національної незалежності і власної державності. Це — міжвоєнний, коли виникає український націонал-комунізм та еміграція, і повоєнний, тобто після Другої світової війни.

Після падіння УНР в українській політичній думці визначаються два напрями:

- 1) З’явилась закордонна еміграція (друга хвиля), яка перенесла з собою всі політичні течії, що існували в Україні — лібералізм, консерватизм, націонал-самостійництво, соціал-демократизм. У такому вигляді еміграційна українська політична думка розвивалась до наших днів.
- 2) Розвиток політичної думки в підрадянській Україні відбувався в межах однієї ідеологічної течії — націонал-комуністичної, яку представляли боротьбисти, укапісти, соціалісти-революціонери, а також шумськисти, хвильовизм, волобуєвці в самій КПУ. В 1933 р. з загибеллю М. Хвильового розвиток націонал-комуністичної течії в Україні обривається і з’являється вона знову в 60-ті роки в русі дисидентів. Представниками націонал-комуністичної течії були І. Дзюба, М. Руденко, антикомуністичної — В. Чорновіл, Л. Лук’яненко.

Знайомлячись зі спадщиною цього періоду, необхідно зосередити увагу на таких концепціях української політичної думки:

- монархічно-гетьманська концепція В. Липинського;
- концепція інтегрального націоналізму Д. Донцова;

- проблеми української державності в працях С. Дністрянського, С. Рудницького, В. Старосольського (представники національно-державницького напрямку);
- обґрунтування С. Томашівським та В. Кучабським монархічного устрою Української держави (представники консервативного напрямку);
- політичні погляди Ю. Липи;
- концепція націократії М. Сціборського;
- М. Хвильовий, О. Шумський, М. Скрипник про шляхи розвитку української держави (представники українського націонал-комунізму).

Змістовий модуль VIII. Український політологічний ренесанс і становлення вітчизняної школи політології

Його умовою виникнення стала Україна. З 1991 р. в незалежній самостійній державі Україна відбувається процес відновлення політичної науки. Поруч з політологією, політична думка розвивається і в історичних, і в філософських дослідженнях. У Києві, Львові, Харкові, Одесі з'являються наукові політологічні школи, які займаються дослідженням історії політичної думки в Україні. З'являються дисертації-дослідження теоретичної спадщини таких українських політичних мислителів, як Д. Донцов, М. Драгоманов, В. Липинський, М. Грушевський, В. Винниченко, М. Туган-Барановський та ін. Видається ряд наукових журналів і збірників, в яких аналізується спадщина відомих, а також малодосліджених вітчизняних мислителів, це такі видання, як "Віче", "Розбудова держави", "Генеза", "Філософська і соціологічна думка", "Політологічні читання", "Політичний менеджмент", "Нова парадигма" тощо. Нині політична наука досліджує багато важливих проблем політики, політичних відносин, політичної системи, політичного устрою, політичної модернізації, політичного прогнозування, політичного управління.

ЗМІСТ ТА НАПРЯМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовний модуль І.

Тема 1. Предмет, завдання та методи вивчення історії політичної думки в Україні

1. Предмет та основні інтерпретації історії політичної думки.
2. Специфіка і методологія вивчення дисципліни “Історія політичної думки в Україні”.
3. Основні підходи до вивчення історії вітчизняної політичної думки.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте гносеологічне значення навчального курсу “Історія політичної думки в Україні” для майбутнього спеціаліста-політолога.
2. Визначте мету, предмет і завдання навчальної дисципліни “Історія політичної думки в Україні”.
3. Визначте основні методи і функції навчального курсу “Історія політичної думки в Україні”.

Теми рефератів

1. Предмет і методологічні проблеми вивчення історії політичної думки в Україні.
2. Роль навчальної дисципліни “Історія політичної думки в Україні” в системі підготовки фахівця в галузі “політологія”.

Література [1–20; 95; 102]

Тема 2. Етапи становлення і розвитку української політичної думки

1. Основні підходи до виокремлення етапів в історії вітчизняної політичної думки.
2. Характеристика основних етапів становлення і розвитку політичної думки в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Який принцип покладено в основу періодизації історії політичної думки в Україні?
2. Розкрийте два основні аспекти історії політичної думки.
3. Назвіть видатних мислителів і суспільно-політичних діячів, які зробили значний внесок в історію вітчизняної політичної думки.

Теми рефератів

1. Проблема періодизації історії політичної думки в Україні.
2. Основні напрями і проблематика досліджень наукових центрів і університетів української еміграції.

Література [1; 8; 12; 18; 20]

Змістовий модуль II.

Тема 3. Владні відносини і релігійно-політична думка Київської Русі

1. Зародження вітчизняної політичної думки.
2. “Слово про закон і благодать” митрополита Іларіона.
3. “Руська правда” як перша систематизація звичаєвого права.
4. “Повчання” Володимира Мономаха.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть найвідоміші твори давньої Русі.
2. Які головні ідейні мотиви “Слова про закон і благодать”?
3. Розкрийте зміст поглядів Володимира Мономаха.
4. В чому полягають політико-правові ідеї “Руської правди”?
5. Розкрийте зміст основних концепцій, які домінували в політичній думці часів Київської Русі та визначте їх представників.

Теми рефератів

1. Загальна характеристика політичної думки Київської Русі.
2. Політичні ідеї в “Слові про закон і благодать” митрополита Іларіона.
3. Політична програма Володимира Мономаха.
4. Політико-правові погляди Даніїла Заточника.
5. Проблеми державності в політичній думці Княжої доби.

Література [1; 3; 7–9; 12; 14; 17; 20; 23]

Змістовий модуль III.

Тема 4. Українські гуманісти епохи європейського Відродження

1. Політичні погляди С. Оріховського.
2. Гострополемічна гуманістична політична думка.
3. Зародження і становлення Києво-Могилянської академії.
4. Релігійно-політичні погляди Петра Могили.
5. Вплив випускників Києво-Могилянської академії на політичний розвиток Росії і України. Феофан Прокопович.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику етапів розвитку ренесансного гуманізму в Україні.
2. Охарактеризуйте суспільно-політичні погляди С. Оріховського.
3. Розкрийте причини виникнення і основні напрями розвитку гострополемічної думки в Україні. Назвіть представників гострополемічної думки.
4. Сформулюйте суспільно-політичні погляди І. Вишенського.
5. Які центри формування національної свідомості виникали в Україні в XVI–XVIII ст.? Дайте загальну їх характеристику.

Теми рефератів

2. Формування політичних ідей в умовах українського культурно-національного Відродження.
3. Ю. Котермак-Дрогобич як представник української гуманістичної думки епохи європейського Відродження.
4. С. Оріховський та його погляди на проблеми побудови ідеальної держави.
5. Суспільно-політична проблематика в творах І. Вишенського.
6. Христофор Філалет як представник пізнього відродження в Україні. Острозька школа.
7. Програмний зміст і суспільно-політична діяльність українських церковних братств та їх вплив на зростання національної свідомості українського народу.
8. Система суспільно-політичних поглядів Г. Сковороди.
9. Києво-Могилянська академія та основні ідеї її представників.
10. П. Могила та його роль у розробці ідеї незалежної держави.

Література [1–20; 28; 50; 83; 86; 88; 104; 116]

Тема 5. Демократичні ідеї козацько-гетьманської доби

1. Українське козацтво як політичний чинник у боротьбі за національну державність.
2. Українська політична думка в добу визвольних змагань.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте причини виникнення і основні етапи формування українського козацтва.
2. Сформулюйте суспільно-політичний ідеал Г. Сковороди.
3. Гадяцькі угоди як важливий етап у вітчизняному державотворчому процесі XVII ст.

Література [1; 3; 4; 8; 11; 17; 19]

Тема 6. Пилип Орлик та його Конституція

1. “Конституція прав і свобод Запорозького війська” як свідчення рівня розвитку української політичної думки XVIII ст.
2. Загальні положення Конституції П. Орлика.
3. Конттури політичного устрою української держави.

Питання для самоконтролю

1. Проаналізуйте зміст Конституції П. Орлика та визначте її політичне значення для української політико-правової думки.
2. Дайте аналіз політико-правовим гарантіям і обмеженням для еліти в Конституції П. Орлика.

Література [1; 3; 4; 8; 11; 17; 19; 64; 79]

Змістовий модуль IV.

Тема 7. Формування і погляди української інтелігенції початку XIX ст.

1. Перші паростки українського ліберального світогляду: “Історія Русів”.
2. Кирило-Мефодіївське товариство: Програма, Устав і політичні погляди його представників.
3. Спадщина Т. Шевченка як невіддільне явище соціально-політичного життя і української політичної думки.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте умови виникнення ліберально-демократичної течії в політичній думці України.
2. Обґрунтуйте думку, що “Історія Русів” — це перший прояв українського ліберального світогляду. Розкрийте зачення цього твору для української політичної думки.
3. Визначте основні проблеми і питання програмних документів Кирило-Мефодіївського товариства.
4. Сформулюйте коло суспільно-політичних проблем у творчості Т. Шевченка.
5. Назвіть основні ідеї М. Костомарова і підтвердіть їх цитатами з його праць.

Теми рефератів

1. Проблема самовизначення українського народу в творі “Історія Русів”.
2. Історія виникнення, ідеологічні засади діяльності Кирило-Мефодіївського товариства.
3. Основні ідеї і погляди представників Кирило-Мефодіївського товариства (М. Гулак, О. Навроцький, П. Куліш, Г. Андрузький).
4. Т. Шевченко як представник “радикального крила” Кирило-Мефодіївського товариства.

Література [1–20; 60; 63; 84; 105; 110]

Тема 8. Микола Костомаров в історії української суспільно-політичної думки

1. М. Костомаров як політичний мислитель.
2. Ідея слов'янського єднання в історико-політологічній концепції М. Костомарова.
3. Визначення майбутнього державного устрою України у творах М. Костомарова.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте суспільно-політичну спадщину М. Костомарова.
2. Розкрийте зміст праці М. Костомарова “Две русские народности” як першої наукової характеристики української ментальності.

Література [1–20; 52; 56; 60; 110]

Змістовий модуль V.

Тема 9. Михайло Драгоманов — основоположник політичної науки в Україні

1. М. Драгоманов як політичний мислитель.
2. Напрями реформування суспільства у політичній спадщині М. Драгоманова.
3. Конституційний проект М. Драгоманова “Вольный союз — Вільна спілка”.

Питання для самоконтролю

1. Проаналізуйте громадсько-політичну діяльність М. Драгоманова.
2. Проаналізуйте основні ідеї політичної програми українського соціального мислителя.
3. Розкрийте поняття “громадівський соціалізм”.
4. Розкрийте системний підхід до політики в поглядах М. Драгоманова.
5. Визначте роль і внесок М. Драгоманова у розвиток ліберально-демократичного напрямку в українській політичній науці.

Теми рефератів

1. Соціально-політичний ідеал у творчості М. Драгоманова.
2. Проблема федералізму у трактуванні М. Драгоманова.
3. Позиції М. Драгоманова щодо націоналізму як ідеї та політичного руху.
4. Основні ідеї конституційного проекту М. Драгоманова “Вольный Союз — Вільна Спілка».
5. Проблема політичних прав і свобод громадян у творчості М. Драгоманова.

Література [1–21; 37; 56; 65; 73; 117]

Тема 10. Розвиток суспільно-політичних ідей на західноукраїнських землях (О. Терлецький, І. Франко, А. Шептицький)

1. Західноукраїнська політична думка першої половини XIX ст.
2. Політико-правові погляди О. Терлецького.

3. Еволюція суспільно-політичних поглядів І. Франка.
4. Духовно-політичні заповіді митрополита А. Шептицького.

Питання для самоконтролю

1. Підготуйте коротке повідомлення про суспільно-політичну діяльність і творчість галицьких мислителів першої половини XIX ст. — Маркіяна Шашкевича, Івана Вагилевича і Якова Голвацького. У чому погляди Остапа Терлецького були прогресивнішими?
2. Обґрунтуйте з філософсько-правової і політологічної точок зору і доведіть на прикладах розвитку суспільно-політичної ситуації в сучасній Україні висловлену О. Терлецьким тезу про те, що навіть найкращі закони у разі політичного незабезпечення їхнього втілення у життя залишаються лише на папері.
3. Підготуйте і проведіть диспут на тему: “Соціалістичні, національно-патріотичні і загальноцивілізаційні мотиви в публіцистичній, суспільно-політичній спадщині І. Франка”.
4. Що ви знаєте про політичний акт ліквідації у часи сталінізму Української греко-католицької церкви? У чому полягали згубні наслідки цього акту? Покажіть на конкретних прикладах стан і тенденції сучасного відродження греко-католицької віри.

Теми рефератів

1. Політичні ідеї українського руху в Галичині в другій половині XIX ст.
2. “Руська трійця” — каталізатор розвитку українських патріотичних почуттів галицької молоді XIX ст.
3. Головна Руська Рада — перша політична організація галицьких українців.
4. Суспільно-політичні погляди Ю. Бачинського.
5. І. Франко — видатний діяч українського руху в Галичині кінця XIX — початку XX ст.
6. Митрополит Андрей Шептицький — духовний будівничий української нації.

Література [1–20; 22; 42; 49; 52; 87; 94]

Змістовий модуль VI.

Тема 11. Національно-самостійницька концепція Миколи Міхновського

1. “Основний Закон “Самостійної України” Спілки Народу Українського” та його політико-правові ідеї.
2. Вплив творчості М. Міхновського на подальший розвиток національно-визвольного руху в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Чим відрізнявся ліберально-федеративний напрям у політичній думці України на початку ХХ ст. від напрямку державницько-націоналістичного? В чому ви бачите головний пафос творчості М. Міхновського?
2. Порівняйте погляди М. Драгоманова і М. Міхновського.
3. У чому полягає цінність праці М. Міхновського “Самостійна Україна”? Відповідь обґрунтуйте.

Теми рефератів

1. Ліберально-федеративний та державницько-націоналістичний напрями в історії української політичної думки початку ХХ ст.: основні ідеї та представники.
2. Історико-правове обґрунтування ідеї відродження української держави в працях М. Міхновського.
3. Політологічний аналіз проекту М. Міхновського “Самостійна Україна”.

Література [1–20; 80; 107; 112]

Тема 12. Теорія національного самовизначення українського народу в політологічній спадщині Михайла Грушевського

1. Історико-політична концепція М. Грушевського.
2. Політологічні праці М. Грушевського та їх характеристика.

Питання для самоконтролю

1. Постулати теорії національного самовизначення М. Грушевського.

2. Охарактеризуйте погляди М. Грушевського на проблеми українського державотворення. У яких творах вони викладені?

Література [1–20; 38; 49; 99; 114]

Тема 13. “Українороси” та їх внесок у розвиток української політичної думки

1. Духовно-моральне осмислення політики у працях М. Бердяєва.
2. Концепція правової держави Б. Кістяківського.
3. Політологічні ідеї М. Туган-Барановського.

Питання для самоконтролю

1. Що таке феномен “українороси” в історії політичної думки України?
2. Розкрийте внесок у політичну науку М. Бердяєва.
3. Визначте принципи правової держави за Б. Кістяківським.
4. Розкрийте систему поглядів М. Тугана-Барановського.

Література [1–20]

Змістовий модуль VII.

Тема 14. Український націонал-комунізм: спроби поєднання національної ідеї з більшовизмом

1. Причини виникнення і особливості українського націонал-комунізму.
2. Основні течії, лідери та ідеї українського націонал-комунізму.
3. Політичні погляди М. Хвильового.

Питання для самоконтролю

1. Підготуйте за вільним вибором реферативні повідомлення про основні течії українського націонал-комунізму.
2. Український історик Тарас Гунчак, оцінюючи трагедію життя М. Хвильового, писав: “Переживаючи трагедії етноциду, штучного голодомору, зраду його візії відродженої України, з її власним шляхом розвитку суспільного, політичного, економічного та культурного життя, письменник покінчив життя самогубством. Він убив мрійника, який вів за собою тисячі на безперспективні

барикади необдуманого майбутнього. Пострілом у скроню Хвильовий визволив себе з комуністичного тупика, який він сам, в ідеологічному пориві, допомагав збудувати, забуваючи про вічні людські цінності. Забуваючи також про поняття добра і зла. Заплативши своїм життям за свої зрадливі ідеали “Загірної комуні”, Хвильовий оборонив перед історією не тільки свою особисту, але й національну гідність”. З цієї цитати спробуйте вивести основні політичні проблеми в суспільно-політичному розвитку українського суспільства 20-х — початку 30-х років і дайте відповідь на запитання: “Що засвідчувала і що символізувала собою трагічна доля Миколи Хвильового?”

3. Назвіть і охарактеризуйте відомі вам з історії та літератури політичні течії в інших країнах, аналогічні українському націонал-комунізму.
4. Зробіть порівняльний політологічний аналіз основних ідей брошури С. Мазлаха і В. Шахрая “До хвилі” та думок суспільно-політичного характеру, висловлених у художніх і публіцистичних творах М. Хвильового.

Теми рефератів

1. Ідейно-політичні течії українського націонал-комунізму.
2. В. Шахрай — фундатор і теоретик українського націонал-комунізму.
3. Проблема українізації в поглядах О. Шумського.
4. Націонал-комуністичні переконання М. Скрипника.
5. Михайло Волобуєв — представник “націонал-ухильництва” в Україні в 20–30-х роках ХХ ст.

Література [1–20; 40; 76; 118; 120]

Тема 15. Феномен міжвоєнної української еміграції. Теоретичні підходи до питання відновлення української державності

1. Основні течії політичної думки української міжвоєнної еміграції.
2. Політичні погляди Д. Донцова.
3. Політологічні ідеї В. Липинського.
4. Громадсько-політична діяльність В. Винниченка.
5. Проблема здобуття і розбудови власної держави в поглядах І. Лисяка-Рудницького.

Питання для самоконтролю

1. Ознайомтеся з літературою, присвяченою українській еміграції і визначте характерні особливості й відмінності міжвоєнної еміграційної хвилі як історичного і соціально-політичного явища у порівнянні з іншими течіями.
2. Визначте спільні риси й відмінності в ідейно-політичному розвитку різних течій еміграційної української суспільно-політичної думки міжвоєнної доби.
3. Проаналізуйте сучасні науково-публіцистичні праці, присвячені Дмитру Донцову, і спробуйте визначити ставлення до його ідейно-політичної спадщини з боку різних наукових кіл і політичних угруповань.
4. Проілюструйте на прикладах із сучасного політичного життя України доцільність критики В'ячеславом Липинським демократії як державно-політичного устрою і дайте з позицій сучасного бачення політологічну оцінку його монархічно-консервативній концепції та висловленим ним політологічним ідеям.
5. Підготуйте короткі повідомлення про життя, практично-політичну діяльність і творчість В. Винниченка в доеміграційний і в міжвоєнний періоди.
6. Познайомившись із наведеним у параграфі уривком з роману В. Винниченка “Нова заповідь”, спробуйте дати йому політичну оцінку з погляду сьогодення.
7. Проілюструйте на прикладах характеристику І. Лисяком-Рудницьким українського народу як народу “недержавного”.
8. Проаналізуйте наведені в тексті вимоги “Заяви” американських інтелектуалів українського походження, дайте політологічну оцінку цим вимогам.

Теми рефератів

1. Особливості формування української політичної еміграції.
2. Основні концепції державності в українській зарубіжній політичній науці.
3. Концепція інтегрального націоналізму Д. Донцова.
4. Державотворчі ідеї представників національно-державницького напрямку (В. Старосольський, С. Дністрянський, С. Рудницький, М. Сціборський).

5. Основні ідеї і представники консервативної течії в західній українській політичній думці (С. Томашівський, В. Кучабський).
6. Монархічно-гетьманська концепція В. Липинського.
7. В. Винниченко про національне відродження України.
8. Поняття нації, “історичні” та “неісторичні” нації за І. Лисяком-Рудницьким.
9. Етнічні складники українського характеру за Ю. Липою.
Література [1–20; 24–26; 31; 32; 44–47; 71; 74; 81; 92; 115; 119]

Тема 16. Суспільно-політичні погляди українських дисидентів-шістдесятників

1. Феномен дисидентського руху 60-х років ХХ ст. в СРСР.
2. Основні форми політичного протесту українських дисидентів.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні політологічні центри сучасної України, охарактеризуйте в межах можливого їхню діяльність.
2. Спробуйте самостійно визначити найважливіші течії сучасної української суспільно-політичної думки. Назвіть їх представників (авторів та їхні праці).
3. Прочитайте поему “Хрест” відомого українського дисидента Миколи Руденка і вичленіть із неї політичні проблеми, поставлені поетом на початку 1976 р.

Теми рефератів

1. Дисидентський рух як вияв політичної опозиції комуністичному режимові в Україні.
2. Політичні погляди представників українських дисидентів.
3. Правозахисний рух в Україні: основні постаті і підходи.
4. Проблема національної ідеї в дослідженнях сучасних вітчизняних науковців.
5. Національний характер і ментальність як напрям досліджень сучасних наукових політологічних центрів і шкіл.

Література [1–20; 55; 82; 93]

Змістовий модуль VIII.

Тема 17. Політична наука і освіта в сучасній Україні

1. Основні напрями розвитку сучасної української політичної думки.
2. Передумови і перспективи формування української школи політології.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте діяльність найвідоміших політологічних центрів сучасної України.
2. Спробуйте визначити основні завдання громадянської освіти в Україні.
3. Проаналізуйте літературу з політології в Україні, визначте найрозвиненіші її напрями.
4. Якими проблемами опікується політична соціалізація?
5. У чому виявляється вплив політологічної просвіти на характер практичної політичної діяльності?

Теми рефератів

1. Політична наука в сучасній Україні, її суспільно-політичне значення і головні тенденції розвитку.
2. Проблеми і перспективи становлення політології як навчальної дисципліни.
3. Болонський процес і зміна характеру вивчення політології в Україні.
4. Зміст і особливості формування субдисциплін політичної науки в Україні.

Література [1–20; 29; 33; 34; 57; 62; 91; 96; 97; 114]

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Предмет і основні методи вивчення навчального курсу “Історія політичної думки в Україні”
2. Основні етапи розвитку української політичної думки.
3. Джерела вітчизняної політичної думки часів Київської Русі.
4. Ідеї політичного трактату С. Оріховського “Напучення польському королеві Сигізмунду Августу”.
5. Політичні погляди українських гуманістів епохи європейського Відродження.
6. Гострополемічна думка як напрям в історії політичної думки України.
7. Політичні погляди представників Києво-Могилянської академії.
8. Основні положення Конституції Пилипа Орлика.
9. Історичне значення “Прав, за якими судиться малоросійський народ”.
10. Зміст Програми й Уставу Кирило-Мефодіївського товариства.
11. Політичні ідеї М. Костомарова.
12. Ліберально-політична концепція М. Драгоманова.
13. Суспільно-політичні ідеї на західноукраїнських землях.
14. Роль М. Міхновського у національно-визвольному русі України.
15. Політичний характер концепції української історії М. Грушевського.
16. Політичні погляди “україноросів” початку ХХ ст.
17. Основні характеристики універсалів Української Центральної Ради.
18. Тенденції розвитку політичної думки в еміграції та в умовах підрадянської України.
19. Основи ідеї та представники українського лібералізму.
20. Основи ідеї та представники українського консерватизму.
21. Характеристика національно-самостійницького напрямку в історії політичної думки в Україні.
22. Сучасні підходи до розуміння української національної ідеї.
23. Характерні ознаки українського націонал-комунізму.
24. Д. Донцов як родоначальник українського націоналізму.
25. Сучасні інтерпретації української ментальності.

26. Внесок В. Липинського в українську політологію.
27. Концепція держави і права С. Дністрянського.
28. Політологічні ідеї І. Лисяка-Рудницького.
29. В. Винниченко та його місце в історії української політичної думки.
30. Політичні погляди чільних представників українських дисидентів-шістдесятників.
31. Політична наука і освіта в сучасній Україні.
32. Концепція правової держави в інтерпретації Б. Кістяківського.
33. Модель майбутнього суспільного устрою М. Туган-Барановського.
34. Політичні погляди М. Хвильового.
35. Початкові підходи до розуміння українського національного характеру (М. Костомаров “Две русские народности”, Г. Коваленко “Людина і громада. Думки про добро і правду”).
36. Характерні ознаки і відмінності основних етапів розвитку української політичної думки.
37. Початки вітчизняного політичного мислення. “Слово про закон і благодать” — гімн духовній свободі людини.
38. “Руська правда” як політико-правовий документ і свідчення про утвердження цілісного суспільства і держави.
39. “Повчання” Володимира Мономаха як синтез основних політичних проблем часів Київської Русі.
40. Суспільно-політичні погляди Г. Сковороди.
41. Українське козацтво як політичний чинник у боротьбі за національну державність.
42. Церковні братства та їх вплив на зростання національної свідомості українського народу.
43. Суспільно-політичні погляди П. Могили.
44. Суспільно-політичні погляди Ф. Прокоповича.
45. Політико-правові гарантії та обмеження для еліти в Конституції П. Орлика.
46. Формування і погляди української інтелігенції початку XIX ст.
47. Спадщина Т. Шевченка як невіддільне явище соціально-політичного життя і української політичної думки.
48. Ідея слов’янського єднання в історико-політологічній концепції М. Костомарова.

49. Визначення майбутнього державного устрою України у творах М. Костомарова.
50. Критика російського самодержавства і українських націонал-демократів у творчості М. Драгоманова (“Чудацькі думки про українську національну справу”, “Шевченко, українофіли і соціалізм”).
51. Система політичного реформування суспільства: конституційний проект М. Драгоманова “Вольный Союз – Вільна Спілка”.
52. Ідея національного визволення українського народу від російського панування та його самовизначення (“Самостійна Україна”).
53. Вплив творчості М. Міхновського на подальший розвиток національно-визвольного руху в Україні.
54. Еволюція поглядів М. Грушевського від ідеї перетворення Росії у вільний союз вільних народів до осмислення проблеми національного самовизначення українського народу.
55. Утвердження статусу України як незалежної держави (“Нова політика”, “Хто такі українці і чого вони хочуть”).
56. Б. Кістяківський про значення правових норм для суспільного життя та утвердження правосвідомості (“Суспільство та індивід”, “Соціальні науки і право”).
57. Концепція правової держави в інтерпретації Б. Кістяківського.
58. Українські політичні партії та їх програми на початку ХХ ст.
59. М. Туган-Барановський як учений зі світовим ім’ям і громадсько-політичний діяч на теренах України.
60. Конституція УНР та її політико-правові ідеї.
61. Політична творчість революційних часів як важливе джерело української політичної думки (М. Грушевський, В. Винниченко, П. Христюк, М. Скрипник та ін.).
62. Дуалістичний характер боротьби за відновлення української державності.
63. Основні етапи розвитку української політичної думки у 1920–1991 роках.
64. Основні складові національної ідеї та її інтерпретації у творчості українських політичних мислителів.
65. Націоналізм як ідеологічний, соціальний та духовно-культурний феномен. Сучасні підходи до розуміння української національної ідеї.

66. Вчені українського зарубіжжя про особливості української ментальності (Б. Цимбалістий, М. Шлемкевич, С. Кульчицький).
67. Причини виникнення і характерні особливості розвитку течії націонал-комунізму на українському ґрунті.
68. Основні течії, лідери та ідеї українського націонал-комунізму.
69. С. Мазлах, В. Шахрай “До хвилі (що діється на Україні та з Україною?)”.
70. Політичні погляди М. Хвильового.
71. Особливості формування української політичної еміграції. Основні течії еміграційної політичної думки.
72. Суспільно-політичні погляди чільних представників української еміграції міжвоєнної доби.
73. Ідейно-теоретична спадщина Д. Донцова (“Дух нашої давнини”, “Націоналізм”).
74. Феномен Д. Донцова в історії української політичної думки.
75. Політичні погляди В. Липинського на становлення української національної держави.
76. В. Липинський як політичний мислитель.
77. Конституційний проєкт С. Дністрянського “Устрій Галицької держави”.
78. С. Дністрянський та його місце в історії української науки.
79. Найважливіші постаті та інституції української повоєнної еміграції.
80. “Відродження нації” В. Винниченка як важливе джерело пізнання політичної думки часів УНР.
81. “Заповіт борцям за визволення” як свідчення завершення еволюції політичних поглядів В. Винниченка.
82. Соціально-політична програма колектократії у творчості В. Винниченка.
83. Соціальний склад і форми державного протесту українських дисидентів.
84. Феномен дисидентського руху 60-х років ХХ ст. в СРСР.
85. Основні інститути та постаті політичної думки сучасної української діаспори.
86. Напрями та перспективи розвитку і співробітництва представників зарубіжної української політичної думки з її вітчизняними осередками.

87. Утвердження політичної науки як навчальної дисципліни у вищих навчальних закладах України.
88. Проблеми становлення і розвитку політичної науки в Україні.
89. Формування основних напрямів політичної науки в Україні.
90. Конституційний розвиток в українській теорії і практиці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Бєбик В. М.* Базові засади політології: історія, теорія, методологія, практика. — К., 2000.
2. *Етнонаціональний* розвиток України: терміни, визначення, персоналії. — К., 1993.
3. *Історія* України в особах. IX-XVIII ст. — К.: Україна, 1993.
4. *Історія* української еміграції: Матеріали до спецкурсу.— К.: НМК ВО, 1992.
5. *Історія* філософії України. — К.: Либідь, 1994.
6. *Кухта Б. Л.* З історії української політичної думки. — К.: Генеза, 1994.
7. *Кухта Б. Л.* Історія української політичної думки: Текст лекцій. — Львів: Вид-во ЛДУ, 1991.
8. *Мала* енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; Ред. кол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. — К.: Довіра; Генеза, 1996.
9. *Основи* етнодержавознавства: Підручник / За ред. Ю. І. Римаренка. — К.: Либідь, 1997.
10. *Основи* політології: Курс лекцій / За ред. Б. Л. Кухти. — К., 1992.
11. *Пам'ятки* суспільної думки України (XVIII — перша половина XIX ст): Хрестоматія / А. Г. Болербух та ін. — Дніпропетровськ, 1995.
12. *Політологічний* енциклопедичний словник: Навч. посіб. — К.: Генеза, 2004.
13. *Політологія.* Кінець XIX — поч. XX: Хрестоматія / За ред. О. І. Семківа. — Львів, 1999.

14. *Політологія*: Підручник / За ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. — К.: Академія, 2001.
15. *Потульницький В. А.* Історія української політології. — К., 1992.
16. *Потульницький В. А.* Нариси з української політології (1819–1991): Навч. посіб. — К.: Либідь, 1994.
17. *Салтовський О. І.* Концепції української державності в історії вітчизняної політичної думки (від витоків до початку ХХ ст.). — К., 2002.
18. *Скиба В. Й., Горбатенко В. П., Туренко В. В.* Вступ до політології: екскурс в історію правничо-політичної думки. — К.: Основи, 1996; 2-ге вид., 1998.
19. *Українська державність у ХХ ст.: Історико-політологічний аналіз / О. Дергачов (кер. авт. кол.).* — К., 1996.
20. *Українська політологія: витоків та еволюція: Навч. посіб. / За ред. Ф. Кирилюка.* — К., 1995.

Додаткова

21. *Андрусак Т. Г.* Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини). — Львів, 1998.
22. *Бегей І.* Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. — К., 2001.
23. *Білецький Л.* Руська правда й історія її тексту / За ред. Юрія Книша. — Вінніпег, 1993.
24. *Вивід прав України.* — Львів: Слово, 1991.
25. *Винниченко В.* Відродження нації. — К., 1990.
26. *Винниченко В.* Заповіт борцям за визволення. — К., 1991.
27. *Вишенський І.* Книжка // Вишенський І. Твори. — К., 1959. — С. 41–158.
28. *Вишенський І.* Краткословна відповідь Петру Скарзі // Вишенський І. Твори. — К., 1959. — С. 159–187.
29. *Галкин А. А.* Размышления о политике и политической науке. — М., 2004.
30. *Гарань О.* Націонал-комунізм та українська революція: романтика і реальність // Сучасність. — 1994. — № 2.
31. *Гелей С.* Ідея української державності в історичних працях В'ячеслава Липинського // Україн. час. — 1994. — № 1.

32. *Гелей С.* Консервативна течія в суспільно-політичній думці України XIX ст. — Львів, 1996.
33. *Горбатенко І. А.* Політична наука і освіта в Україні та її вплив на розвиток суспільства і формування особистості // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. — Вип. 25. — Одеса: Фенікс, 2005.
34. *Горбатенко І. А.* Політологія як соціокультурний феномен // Нова парадигма: Журн. наук. пр. — Вип. 47. — К., 2005.
35. *Горєлов М.* Історичні спроби моделювання української державності в XX столітті (націократичні концепції). — Політ. думка. — 1994. — № 4.
36. *Грицак Я.* Іван Лисяк-Рудницький: Нарис інтелектуальної біографії // Сучасність. — 1994. — № 11.
37. *Грінченко Б.* Драгоманов М. Діалоги про українську національну справу / НАН України; Ін-т укр. археографії / А. Жуковський (упоряд.) — К., 1994.
38. *Грушевський М.* Хто такі українці і чого вони хочуть? — К., 1991.
39. *Гунчак Т.* Микола Хвильовий // Сучасність. — 1994. — № 2.
40. *Гунчак Т.* Україна: перша половина XX століття. Нариси політичної історії. — К., 1993.
41. *Гусєв В., Лозинська Л.* Філософські роздуми В. Винниченка: проблеми аналізу й самоозначення // Політол. читання. — 1992. — № 3.
42. *Добржанський О.* Національний рух українців Буковини другої половини XIX — початку XX ст. — Чернівці, 1999.
43. *Довгич В. А.* Українська ідея в політичній теорії М. Драгоманова. — К., 1991.
44. *Донцов Д.* Дух нашої давнини.— Дрогобич: Вид-во “Відродження”, 1991.
45. *Донцов Д.* Історія розвитку української державної ідеї. — К., 1993.
46. *Донцов Д.* Росія чи Європа? та інші есеї. — К: Спілка україн. моводі, 1992.
47. *Донцов Д.* Хрестом і мечем // Державність. — 1991. — № 2.
48. *Драгоманов М.* Вибране. — К., 1991.

49. *Жулинський М. Г.* Вірю в силу духа: Іван Франко, Леся Українка і Михайло Грушевський у боротьбі за піднесення політичної і національної свідомості української людини. — Луцьк, 1999.
50. *Загайко П. К.* Українські письменники-полемісти кінця XVI — початку XVII ст. у боротьбі проти Ватикану і унії. — К., 1957.
51. *Іванов М.* Що таке “громадянська” і що таке “політична” освіта? // Політ. менеджмент. — 2003. — № 2.
52. *Іванова Л. Г., Іванченко Р. П.* Суспільно-політичний рух 60-х років. XIX ст. в Україні: до проблеми становлення ідеології. — К., 2000.
53. *Історія Русів / Пер. І. Драча; Вступ. ст. В. Шевчука.* — К., 1991.
54. *Кармазіна М. С.* Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX — початок XX ст.). — К., 1998.
55. *Касьянов Г.* Шістдесятники. Дисиденти. Неформали. Знайомі незнайомці // Віче. — 1994. — № 10.
56. *Катренко А. М., Беззуб Ю. В.* Український національний рух XIX століття (По сторінках праць Михайла Драгоманова): Навч. посіб. — К., 1997.
57. *Коваленко А.* Українська політологія: проблеми та труднощі періоду становлення // Сучасність. — 1994. — № 10.
58. *Колесник В. Ф., Рафальський О. О., Тимошенко О. П.* Шляхом національного відродження: Національне питання в програмах та діяльності українських партій Наддніпрянщини 1900 — 1907 рр. — К., 1998.
59. *Короткий* політологічний словник. Біографічна частина. — Львів, 1994.
60. *Костомаров Н. И.* Две русские народности. — К.; Харьков: Майдан, 1991.
61. *Кочубей Л.* Політологічні дослідження в Україні: Аналіз документального потоку (за матеріалами реферативного журналу Книжкової палати України “Політика. Політичні науки”) (1998–2002 рр.) // Вісн. Книжк. палати. — 2003. — № 12.
62. *Кравченко Б., Прилюк Ю.* Політичний лад в Україні та політична наука // Політол. читання. — 1992. — № 1.
63. *Кравченко В. В.* Поема вольного народу. “Історія Русів” та її місце в українській історіографії. — Харків, 1996.
64. *Кресіна І., Кресін О.* Гетьман Пилип Орлик і його Конституція. — К., 1993.

65. *Круглашов А.* Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова. — Чернівці, 2000.
66. *Куди йдемо?* Матеріали наук.-практ. конф. “Ідеологія та ідейно-політичні засади державного будівництва в Україні”. — К., 1993.
67. *Куліш П.* Записки о Южной Руси. — К., 1994.
68. *Кульчицький С.* Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919 — 1929). — К.: Основи, 1996.
69. *Левенець Ю.* Теоретико-методологічні засади української суспільно-політичної думки: проблеми становлення та розвитку (друга половина XIX ст. — початок XX ст.). — К., 2001.
70. *Липинський В.* Релігія і церква в історії України. — К.: ПБП “Фотовідеосервіс”, 1993.
71. *Липинський В.* Листи до братів-хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму // Філософ. і соціол. думка. — 1991. — № 10.
72. *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе: У 2 т. — К.: Основи, 1994.
73. *Лісовий В. С.* Драгоманов і Донцов // Філософ. і соціол. думка. — 1991. — № 9.
74. *Лосев І. В.* Естетичні погляди Дмитра Донцова // Філософ. і соціол. думка. — 1992. — № 12.
75. *Лузан А.* Політична наука і політика // Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї. — Вип. 4. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2003.
76. *Мазлах С., Шахрай В.* Розділи з книги “До хвили (що діється на Вкраїні і з Україною?)” // Політол. читання. — 1993. — № 3.
77. *Малик Я., Вол Б., Чуприна В.* Історія української державності. — Львів: Світ, 1995.
78. *Мироненко О. М.* Світоч української державності: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної ради. — К., 1995.
79. *Мищик Ю.* Політичні концепції Богдана Хмельницького: деякі аспекти реалізації // Доба Богдана Хмельницького (до 400-річчя від дня народження великого гетьмана): Зб. наук. пр. — К., 1995.
80. *Міхновський М.* Самостійна Україна // Політол. читання. — 1992. — № 2.
81. *Мотиль О.* Дмитро Донцов // Політол. читання. — 1992. — № 1.

82. *Нагаєвський І.* Історія української держави ХХ ст. — К., 1993.
83. *Нагорна Л. П.* Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії. — К., 1998.
84. *Нахлік Є.* Пантелеймон Куліш і “Руська трійця”. До проблеми ідеологічних шукань серед української інтелігенції ХІХ ст. — Львів, 1994.
85. *Никитина А. Г.* О том “как возможна” наука политология: Становление и основные методологические проблемы // Полит. исслед. — 1998. — № 3.
86. *Нічик В. М.* Петро Могила в духовній історії України. — К., 1997.
87. *Новиченко М. Р.* Історичні портрети: Шептицький, Мстислав, Лука. — К., 1991.
88. *Оріховський-Роксолан Ст.* Напучення королеві польському Сигізмунду-Августу // Укр. літ-ра ХІV–ХVІ ст. — К., 1988. — С. 113–152.
89. *Пашук А. І.* Іван Вишенський — мислитель і борець. — Львів, 1990.
90. *Политическая наука в Украине: становление и перспективы /* Под ред. О. А. Габриеляна, А. Д. Шоркина. — Симферополь, 2002.
91. *Політологія в Україні: стан та перспективи розвитку: Зб. наук. доп. і ст.* — К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2000.
92. *Потульніцький В. А.* Політична доктрина В. Липинського // Укр. іст. журн. — 1992. — № 9.
93. *Потульніцький В. А.* Теорія української політології: Курс лекцій. — К.: Либідь, 1993.
94. *Радько П. Г.* Національні традиції державотворення в українській історіографії та політичній літературі ХІХ — ХХ ст.: концепції, ідеї, реалії. — К., 1999.
95. *Рудич Ф.* Політична наука в Україні: стан і перспективи // Політ. менеджмент. — 2003. — № 1. — С. 5–18.
96. *Рудич Ф.* Політологія в Україні: теоретичний та прикладний контекст // Віче. — 1997. — № 7.
97. *Рябов С. Г.* Політична наука в Україні ХХІ століття: стан та перспективи розвитку. — К., 2005.
98. *Сверстюк Є.* Залізні стовпи В’ячеслава Липинського // Політ. читання. — 1994. — № 1.
99. *Світненко С. І.* Народництво в Україні 60–80-х років ХІХ ст.: Теоретичні проблеми джерелознавства та історії. — Дніпропетровськ, 1999.

100. *Світова та вітчизняна етнодержавницька думка (у персоналіях)*. — К.; Донецьк, 1997.
101. *Скакун О. Ф.* Драгоманов как политический мыслитель: Монография. — К.: Основа, 1993.
102. *Скакун О. Ф.* Прогресивна політико-правова думка на Україні (IX ст. — 1917 р.). — К., 1990.
103. *Слюсаренко А., Томенко М.* Історія української Конституції. — К., 1993.
104. *Смирнов В. Г.* Феофан Прокопович. — М., 1994.
105. *Стебельська А.* Шевченкова концепція української держави // Зб. наук. пр. Канад. НТШ. — Т. 33. — Торонто, 1993. — С. 177–186.
106. *Сухий О. М.* Національна ідея в програмах та діяльності українських політичних партій Галичини (кінець XIX — поч. XX ст.). — Львів, 1998.
107. *Ткаченко Ю.* Батько українських націоналістів (Микола Міхновський) // Віче. — 1995. — № 11.
108. *Толочко П. П.* Традиції державно-політичного розвитку в Україні // Толочко П. П. Від Русі до України. — К., 1997. — С. 33–45.
109. *Томенко М.* Українська перспектива: історико-політологічні підстави сучасної державної стратегії. — К., 1995.
110. *Томенко М.* Штрихи до історії ліберальної ідеї в Україні.— Політ. думка. — 1996. — № 1.
111. *Трощинський В. П.* Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище. — К.: Інтел, 1994.
112. *Турченко Ф. Г.* Микола Міхновський: Життя і Слово. — К.: Генеза, 2006.
113. *Україна XX ст.* Проблеми національного відродження: Зб. наук. пр. — К., 1993.
114. *Український консерватизм і гетьманський рух: історія, ідеологія, політика.* — К., 2000.
115. *Український письменник-полеміст Христофор Філалет та його “Апокрисис”.* — Львів, 1964.
116. *Федченко П. М.* Михайло Драгоманов. Життя і творчість. — К., 1991.
117. *Хвильовий М.* Україна чи Малоросія?: Памфлети. — К.: Смолоскип, 1993.

118. *Чижевський Д. І.* В'ячеслав Липинський як філософ історії // Філософ. і соціол. думка. — 1991. — № 10.
119. *Юренко О.* Василь Шахрай: “Пливти проти течії” // Політол. читання. — 1993. — № 3.
120. *Яременко П. К.* Іван Вишенський. — К., 1982.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Загальні вказівки до організації самостійної роботи студентів над курсом.....	4
Тематичний план дисципліни “Історія політичної думки в Україні”	6
Зміст дисципліни “Історія політичної думки в Україні”	8
Зміст та напрями самостійної роботи	19
Питання для самоконтролю.....	32
Список літератури.....	36

Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Вегеренко</i>
Редактор	<i>О. М. Коваленко</i>
Комп’ютерне верстання	<i>А. М. Голянда</i>

Зам. № ВКЦ-3810

Формат 60×84/₁₆. Папір офсетний.

Друк ротатійний трафаретний. Наклад 30 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб’єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008*